

"ЖИЗНЬ Є ЖИЗНЬ"

Анатолій Дімаров

Ми живемо в одному з будинків, наспіх зведеному, наспіх прийнятому, наспіх заселеному. В одному з тих будинків, де всі неполадки й дефекти закладалися, мабуть, ще в проекті й починали вилазити на очі буквально на другий же день після заселення. В будинку, який наче й був спеціально зведений для того, щоб визначити межу терпіння його мешканців: що може витримати людина за екстремальних житлових умов? Тож усі відповідні інстанції, куди ми невдовзі стали звертатися, ставились до нас як піддослідних кроликів, що насмілилися б скаржитись на людей, які роблять над ними ці дослід.

Не причиняються двері? А ви хотіли б, щоб вони зовсім не одчинялися?

Рипить під ногами паркет? В інших не рипить: в інших послали лінолеум. Перекошені вікна? Дякуйте долі й за ці, могли прийняти будинок і зовсім без вікон! Протікають крани? На те вона й вода, щоб протікати! І т. д. і т. п. Нас відфутболювали від однієї інстанції до іншої з такою спортивною спритністю, що ми врешті-решт самі стали відчувати себе винними в отих неполадках.

Ми живемо в будинку, де більш практичні та вчені, ледь переступивши поріг, одразу ж затівали капітальний ремонт, а менш практичні та до того ж і не вчені, як оце ми з дружиною, починали оббивати пороги ЖЕКів, скаржачись на неполадки та недоробки. Живемо в будинку, де стукало й грюкало, довбало й пиляло з місяця в місяць із раннього ранку й до пізньої ночі, і нам з дружиною здавалося часом, що ми і не в житловому будинкові мешкаємо, а в якійсь багатопверховій майстерні, де робітники-надомники щоденно видають "на-гора" якщо не сотні, то десятки найрізноманітніших виробів.

Ми живемо в будинку, де оті практичні та вчені давно вже зробили капітальний ремонт і тепер живуть у нормальних умовах, а не практичні та не вчені, переконавшись нарешті, що порятунок тих, які тонуть, — справа рук тих, які тонуть (читайте "Дванадцять стільців!"), дозріли до наміру таки робити ремонт власними силами, не вдаючись до комунальних послуг.

— Ти хоч знаєш, із чого треба починати ремонт? — спитав я одного разу дружину.

— Поміняти всі труби! — відповіла вона категорично. — Сусіди вже голову прогризли, що ми майже щодня їх заливаємо.

Що прогризли, це точно. Останнього разу сусід пригрозив, що прибіжить будити з сокирою. Рубатиме двері, поки не полагоди́мо труби.

— Інтелігенція драна! — лаявся за очі сусід (а інша сусідка передала уже нам). — Розплодилося їх — на голови наші!

Чому саме "драна", не стали з'ясовувати. Ми справді з дружиною належимо до того прошарку, якому за всю історію людства діставалось найбільше, який найохочіше били й товкли під час соціальних катаклізмів, бо прошарок — він і є прошарок, така його

доля прошаркова: бути битим і товченим... І ми з дружиною, звиклі до всього, не дуже й образились на цей черговий епітет: ми його, мабуть, таки заслужили, регулярно заливаючи милих наших сусідів.

Тож одного вересневого ранку я, зібравшись з духом, рушив до ремонтної контори.

— Не забудь же про труби! — нагадувала всоте дружина: вона, як кожна порядна дружина, була не дуже високої думки про розумові здібності свого чоловіка. За її переконанням, я міг зараз думати про що завгодно, тільки не про труби.

У ремонтну контору заходив з душевним трепетом і з великою пошаною: зняв капелюха ще на вулиці. Молоду особу, єдину на все приміщення, щось середнє між Софі Лорен і Бріджіт Бардо, до того ж із такими довгими віями, що їх вистачило б прикрити кількох чоловіків, явно потішило моє запитання про труби:

— Ви не з Місяця часом звалились?

Я відповів, що не з Місяця. Мешкаю на планеті Земля. Тоді молода особа мені пояснила:

— Ми давно вже забули, з чим їх і їдять, оті труби. Річний ліміт вичерпано ще в кінці травня.

— Але ж ви ремонтуєте квартири?

— Ремонтуємо. З матер'ялів замовника.

— А де ж я їх, пробачте, дістану?

— Там, де всі дістають.

Точнішої адреси я так і не взнав, хоч і пробував допитатись: дівчина дивилась на мене з таким веселим подивом, наче я й справді звалився з Місяця.

— Я знала, що в тебе нічого не вийде! — сказала дружина, коли я повернувся додому. — Тому я покликала Колю.

Коля з сусіднього будинку регулярно приносив нам рибу. Не безплатно, звичайно. Де він ухитрявся ловити таких судаків і лящів, було найбільшою, мабуть, державною таємницею. Але не минало двох-трьох днів, щоб він не появлявся з повним кошиком риби. Та якої риби! Двокілограмові лящі й судаки були наче одгодовані на взірцевій підводній фермі. І виловлені потім за великим блатом.

— Тут тільки Вася зможе вас врятувати, — сказав Коля, оглянувши труби. — Якщо Вася не зможе, то вже ніхто не зможе.

— А ви зможете поговорити з Васею? — Ми обоє молитовно дивились на Колю. Він трохи подумав, почесав, вагаючись, носа:

— Поговорити не штука. Боюсь тільки, що вам довго доведеться чекати: до Васі весь Київ у черзі стоїть.

— А ви все ж попробуйте!

— Та хіба що задля вас...

Коля не озивавсь кілька днів. І всі оці дні у нас тільки й розмов було що про Васю. Особливо після того, як ще раз залило наших сусідів.

— Домовився, — сказав нам у п'ятницю Коля. — Завтра о десятій чекайте.

— Як ти думаєш, він п'є? — спитала, коли вже Коля пішов, дружина.

— Вася?

— Та вже ж що не кіт!

— Мабуть, п'є. Ти бачила непитушого сантехніка?

— Тоді збігай по горілку. А я приготую сніданок. Треба ж угостить чоловіка!

Я нічого не мав, звісно, проти: ладен був поїть того Васю щодня, лиш би він полагодив прокляті труби. Збігав у магазин, купив пляшку марочного коньяку: хай Вася відчує, як його тут шанують! Дружина, схопившись удосвіта, заходилася смажити биточки, готувати якийсь особливий салат, що ним нахвалялася угостити мене ще до заміжжя, та так за всі оці роки й не зібралась. Кинулась — нема нічого до чаю.

— Збігай по торт! Та не затримуйся.

Торт знайшов аж у третьому гастрономі.

Ускочив весь мокрий:

— Не було?

— Ще ні.

— Х-ху, слава богу!

— Неси до кімнати, — завернула мене од кухні дружина. — Я там стіл накрила.

Ага, повний парад! Стіл аж сяє од посуду, що ми його дістаємо тільки на свята. Порцелянові тарілки і чашки, кришталеві чарочки й келихи, ножі й виделки, ще й квіти у вазі. Проректор до нас якось завітав — так не стрічали.

— Ти хоча б килими з підлоги прибрала! — сказав я дружині. — Знаєш, у чому сантехніки ходять?

— Нічого, почистимо. Краще костюм новий одягни. Що людина може про тебе й подумати!

Сама теж уже нарядитися встигла. Причесалася навіть.

Рівно о десятій — дзвінок. Ми обоє одне з-перед одного до дверей так і кинулись.

— Здрастуйте! Дозвольте зайти? — Бо я так і застиг на порозі.

— Ви... Вася?

— Вася. — А сам іде прямо до ванни. — Так що у вас сталося?

Дружина починає пояснювати, а мені все ще не віриться, що оцей молодий чоловік і є Вася.

Замшевий моднячий піджак. Білосніжна сорочка. Яскрава краватка і джинси. Ще й черевики, окантовані міддю, — про такі я од когось лише чув, Імпортний, з шифровим замком "дипломат". Такий "дипломат" був один-єдиний на весь наш інститут, у професора Святченка. Він носив його як ікону.

— Зробимо, — пообіцяв Вася, оглянувши ванну і туалет. — Все зробимо.

— А труби? — заїкнувся я несміливо.

— Про що може бути мова! Покладемо оцинковані — сто років лежатимуть. — Вася клацнув замком, одкрив "дипломат". Там у спеціальних гніздечках блищали ключі і ще якесь невідоме мені залізяччя. Дістав рулетку, став заміряти, записувати до блокнота.

— Ванну міняти не збираєтесь?

— Ванну? — презирнулися з дружиною: ванна була така облуплена, наче по ній

били молотком. — А хіба можна?

— Все можна. — Вася презирливо постукав по ванні, по раковині, глянув на покриту кахлями стінку. — Я на вашому місці все поміняв би. В туалеті також.

У моєї дружини загорілися очі. Я ж запитав недовірливо:

— І все це можна дістати?

— Були б ваші гроші.

Тут дружина моя згадала про сніданок, стала запрошувати Васю до столу. Вася довго відмовлявся, казав, що вже снідав. Нарешті погодився:

— Тільки на хвилинку. Бо не маю часу.

І я, коли дружина побігла на кухню, урочисто завів його до кімнати.

На мій подив, Вася не звернув жодної уваги на стіл, на квіти і навіть коньяк, поставлений так, щоб видно було етикетку: його увагу прикували шафи з книжками. На рухливому обличчі відбився майже дитячий захват.

— Це всі ваші?

— Наші.

Вася з повагою глянув на мене:

— Давно збираєте?

— Років з двадцять, не менше.

Вася кивнув головою, що він так і думав, і запитав якимось аж несміливо:

— Можна поглянути?

— Дивіться, будь ласка!

Обережно брав книжку. Гортав, роздивлявся, ставив на місце. І потім, коли вже й за стіл сіли, все поглядав на книжки. Я одкоркував пляшку, потягнувся до Васиної чарки. Він одразу ж прикрив її долонею:

— Не п'ю.

Хоч як я вмовляв, не дозволив налити й краплі.

— Краще я у вас візьму якусь книжку. Почитати. Дозволите?

Ми давно уже перестали давати знайомим книжки. Особливо після того, як "зачитали" третій том Чехова. Стоїть тепер оте зібрання, наче рана неvigойна. Але Васі!..

— Та беріть, що вам сподобається!

Вася їв не їв — знову підійшов до книжок. У мене й серце стиснулось: ану ж висмикне якийсь томик із зібрання творів! Не висмикнув.

— Я ось цю з вашого дозволу...

Томик Буніна. Вибране.

— Газетка знайдеться загорнути?

Невдовзі й пішов. Пообіцяв прийти в наступну суботу.

— То як сантехніки: п'ють? — спитала дружина насмішкливо.

— Це не сантехнік! — відповів я, зливаючи коньяк до пузатої пляшки. — Це — академік, якому збрело чомусь в голову прикинутися сантехніком. Ти бачила його черевики?

— Цікаво, скільки він візьме? — продовжувала моя практичніша дружина. — Ти його не спитав?

— Кого, академіка? Не повернувся язик. Побоявся образити.

Вася, як і обіцяв, появився в суботу: приніс акуратно замотані труби. На ньому був уже синій комбінезон з нашитими кишенями: кишень мав стільки, що порахувати їх можна було хіба за допомогою арифмометра. Вася одразу ж розтикав по тих кишенях інструмент, дістаючи його з "дипломата", і, й хвилини не гаючи, заходився ремонтувати нашу сантехніку.

Я давно не бачив такої красивої, такої швидкої роботи. Вася наче виконував якусь пантоміму, настільки мистецьки досконалу, що ні додати, ні відняти. Брав ключа, і ключ немов оживав у його руках. Схилявся над трубою, і труба сама ставала на місце. Ота, оцинкована, така чистенька й гладенька, що мимоволі хотілося провести по ній долонею.

— Партачі! — казав весело Вася: він і розмовляв так само весело, як і працював. — Їм аби здати. Гляньте сюди: кувалдою били — підганяли. Яка ж труба витримає!

II

Після того, як Вася полагодив труби, всерйоз стало питання про капітальний ремонт. Ми б, може, ще й далі вагалися, ремонтувати чи ні. Мене в дріж кидало від одної лише думки, що треба десь бігати, щось діставати, я наперед уже знав, що нічого не дістану. З мене досить було холодильника "Ока-3", на який я вгатив два роки, поки дістав. Та й то підвернувся товариш, який напоумив, як це зробити, ще й за руку підвів до потрібних людей, а то б ми й досі жили без тієї "Оки"... Тож я нізащо не взявся б за капітальний ремонт, коли б не Вася, який, уже з нами прощаючись, сказав, що такі люди, як ми, не повинні жити в отакій квартирі, як наша.

— Це ж, пробачте, сарай — не квартира. Зайдіть, як матимете час, до мене. У мене, правда, не люкс, але все ж таки нормальне житло.

І ми пішли, подивилися. І втратили спокій.

— Ти бачив, яка в нього ванна? — питала вже по дорозі додому дружина. — А кухня! А коридор! А кімнати!

Бачив. Усе бачив. Суцільні знаки оклику, а не квартира. Все блищало, все сяло, все світилося дорогими шпалерами й імпортними, у запаморочливих візерунках, кахлями. В туалеті кахлі, у ванній, на кухні. Від підлоги до стелі.

— А раковина! — стогнала дружина. — А крани індійські!

Коли Вася пустив, демонструючи, воду, нам здалося, що й вода полилася з тих кранів блакитна.

— Ми теж повинні зробити ремонт! — сказала дружина. — Мені тепер до нашої квартири й заходити соромно.

Легко сказати: зробити. Де ми все те дістанемо? Люди роками стягаються, поки візьмуться робити ремонт.

І тут знову нас виручив Вася:

— Я вас познайомлю з одним чоловіком. Він вам зробить усе.

— І матер'ял весь дістане?

— Я ж сказав, що все! Були б тільки гроші.

— А коли нам його чекати? — запитала нетерпляче дружина.

— Чекайте. Як тільки домовлюсь, так він і прийде.

І ми стали чекати. Гадали, хто б це міг бути, отой чоловік, і губилися в здогадах. В усякому разі це мала бути всесильна людина, щоб у нашій системі обслуговування діставати дефіцитні матеріали. Не якийсь там начальник ЖЕКу, в якого сто дірок незалатаних. Легко сказати: капітально відремонтувати квартиру!

— Цікаво, скільки візьме? — питала дружина: Вася здер триста карбованців. Триста — за три дні роботи! Та які там три дні — три вечори! Втішало лиш те, що він дістав і труби, і крани.

— Скільки скаже, стільки й візьме! — відповів я сердито: не міг простити дружині, що вона втягла мене в цю авантюру. Наперед уже знав: плакали всі наші заощадження. А разом і моя професорська зарплата. І кандидатська — дружини. — Доведеться, голубонько, цього разу попрощатися з морем! — Ми щороку разом із дітьми їздили відпочивати до Чорного моря.

— Переб'ємося рік і без моря, — відповіла бадьоро дружина. — Зате матимемо людську квартиру. А то перед колегами сором: завкафедрою, а живемо в сараї.

Навчилась у Васи!

Ну, гаразд, ремонт так ремонт. Раз у житті — де наше не пропадало!

Потрібний нам чоловік не появлявся більше тижня. Дружина вже стала непокоїтись, чи не забув Вася своєї обіцянки. Коли одного ранку (ми саме снідали) пролунали три нетерплячі дзвінки. Дзвонили, мов на пожежу. І я мимоволі не пішов — побіг одчиняти.

— Здрастуйте! Це про вас казав Вася? — Чоловік, весь у моднячому, не ждав, поки я надумаюся запросити його до квартири: не встиг я й рота розтулити, як він уже стояв посеред вітальні. Буквально промайнув мимо мене. — То що ви надумались робити?

Я став пояснювати, але він мене, здається, не слухав: меткі очі враз оббігли всю нашу вітальню.

— Паркет будемо слати? — кивнув на підлогу. І, не діждавшись відповіді: — Запишемо: дванадцять метрів паркету. — Хоч у руках його не було ні паперу, ні олівця. — Дубовий? Грабовий? Краще дубовий. Так і запишемо... Двері мінятимемо? Скільки у вас тут дверей? Вісім? Так і запишемо...

— Але ж нащо їх міняти? — врешті вдалося мені вставити слово. — Вони ж іще цілі...

— Цілі? Тільки й того, що цілі! — Чоловік презирливо копнув носком черевика, окантованим міддю, найближчі до нього двері (потім він і решту дверей так само відчиняв: носком черевика). — Тут у вас кімната? — Він уже стояв посеред кабінету. — Ого, скільки книжок! Дорогі? — Взяв одну книжку, глянув на ціну. Другу, третю — теж цікавився тільки ціною. Зняв статуетку, перевернув, шукаючи, мабуть, ціну. — Всі прочитали?

— Бачите, я постійно користуюся ними, — пояснив я невдоволено: мене почала дратувати оця його манера запитувати, щоб потім не слухати. — Я, як і моя дружина, викладаємо у вузах, і всі ці книжки нам просто необхідні...

— Стіни шпалерами обклеювати? — перебив мене чоловік. — Ну й партачі ж! — глянув на стелю, по якій наче слони пройшлися: де горбом, де переярком. — Спробували б у мене отак стелю покласти!

— Пробачте, ви будівельник?

— Що? — світлі очі його на мить затримались на моєму обличчі, але, не знайшовши на ньому нічого для себе цікавого, знову перебігли на стелю. — Стелю теж доведеться покрити шпалерами. Перламутровими. Бачили?

— Звідки ж я міг бачити...

— Побачите. Показуйте інші кімнати.

Ми не встигли, як то кажуть, і подиху перевести, як він побував і в другій кімнаті, і в третій (у нас трикімнатна квартира), заглянув на кухню, до ванни й туалету.

— Все ясно. Привезу завтра професора.

— Пробачте, кого? — мені здалося, що я почав уже марити, що все нереальне: й оцей чоловік, і те, що він каже.

— Професора. — У світлих очах ні тіні жарту. — В академіка бувають не доводилось? — Він назвав одного з найвідоміших академіків. — А в хірурга? — Пролунало таке саме відоме ім'я. — Він у них викладав.

— Що, пробачте, викладав? Фізику? Хімію?

Чоловік навіть не всміхнувся. Він, здається, належав до тієї породи людей, яка геть позбавлена почуття гумору.

— Кахлі. Ремонт треба починати з кахлів. От професора вам і доставляю... Тільки от що: надумаетесь годувати — спиртного ні краплі! Зап'є — наплачетесь. Ви мене зрозуміли?

— Зрозуміли, — відповіли в один голос із дружиною. Як двоє школярів перед учителем. Напористість цього чоловіка нас просто-таки обеззброювала.

І тут ми вперше почули його улюблену фразу:

— Жизнь є жизнь. Золоті руки, ціни йому нема. А зап'є — пропаща людина... Ну, я побіг.

Зник — ми не встигли й запитати, коли він приведе "професора". Щойно ж стояв перед нами і щез, як той привид.

— Вихор якийсь не людина! — сказала дружина, трохи отямившись. — Цікаво, ким він працює?

Я не міг їй нічого відповісти: сам губився у здогадах. Тільки в мене враз виник потяг до дії: кудись бігти, щось негайно робити, я просто не міг на місці встояти. Чоловік наче зарядив мене своєю енергією, яка так і кипіла в ньому.

Два дні в нас тільки й розмов було, що про того чоловіка.

— Ти помітив, які в нього очі? — починала дружина.

— Гм, які... Звичайні.

— Звичайні!

— Ну, світлі начебто...

— Нічого ти не помітив! До чого ж ви, чоловіки, сліпі істоти! В нього очі немов з порцеляни. Або з фарфору. Крізь такі очі не проб'ється нічого.

"А й справді, що з порцеляни, — погоджуюсь подумки з дружиною. — Ось чому вони в нього не такі, як у всіх. Дивиться так, мов щоразу запитує: "Ви так думаєте? Ну, ну!"

— А рухи! Він і секунди не може постояти на місці. Весь час мов заведений. Наче в ньому туго закручена пружина. Цікаво, як він спить?

— І вві сні, мабуть, крутиться...

— Цікаво все ж таки було б довідатись, ким він працює.

Ця думка протягом двох днів найбільше непокоїла мою дружину. Їй, як психологові, було просто нестерпно відчувати, що вона не може вгадати, ким працює оцей чоловік.

На третю добу він появився з "професором". Рано-вранці, о сьомій. Три, мов на пожежу, дзвінки.

— Він!

Дружина, яка, проснувшись, любила ще трохи поніжитись у постелі ("Це в мене од кішки", — казала), кулею вилетіла з ліжка.

— Біжу! — закричала, натягаючи халат: дзвінок немов збожеволів.

Я теж, як по тривозі, зірвався. В коридорі вже лунав його голос:

— Здрастуйте! — Навіть не "здрастуйте" — "драсте". — Ось привів вам "професора".

Дружина відповіла, що дуже рада, але він її за звичкою не слухав.

— Петровичу, глянь, скільки якої потрібно тут кахлі. Тільки швиденько: не маю часу.

— А коли ви його мали? — поцікавився саркастично Петрович.

— Ну, ну, давай, не затримуй!

І пішли, було чутно, на кухню.

Я вийшов, коли вони вже кінчали заміряти площу під кахлі. Заміряв, власне, Петрович, користуючись не сантиметром — ліктем. Отак і міряв: од зап'ястя до ліктя. І питав: не дружину мою — чоловіка:

— Викладатимемо до стелі?

— Тільки до стелі!

— Всі чотири стіни?

— Всі чотири.

— Тоді пишть — шістдесят. Двадцять білої, двадцять блакитної, по десять салатної й синьої.

— Записано. Тепер ванну й туалет.

У туалеті й ванній повторилося те саме: знову замиготів лікоть Петровича, а чоловік так само занотовував кількість білої, рожевої, синьої, салатної, чорної кахлі. Нас не питали, нас наче й не було з ними поруч, нам дозволено було тільки заглядати несліливо в двері. Дружина, щоправда, врешті не витримала, зауважила, що, може, не

треба викладати кахлі під стелю, може, досить і до половини.

— Да? — втупився в неї порцеляновими очима чоловік. — Ви справді хочете до половини? — Він наче не вірив, що доросла людина може ляпнути отаку дурницю. — Хто ж тепер кладе до половини? Петровичу, кому ти клав до половини?

— Нікому, — відповів, схилившись над унітазом, Петрович: він саме заміряв підлогу.

— От бачите!

— Не забудьте записати "кабанчик", — знову озвався Петрович.

— Записую. Скільки?

Петрович, усе ще стоячи на колінах, трохи подумав, потім сказав:

— Півста метрів. Тіки щоб чорного.

— Записано. Все?

— Та мовби так. — Петрович усе ще стояв на колінах.

— То я побіг. А ти лишайся: домовся про все необхідне... Да, — зупинився вже на порозі, — унітаз, ванну міняти будемо? Є можливість дістати німецькі. Сьогодні середа? В п'ятницю й завеземо...

— Треба ж, мабуть, гроші, — заїкнувся я несміливо.

— Гроші? — чоловік наче намагавсь пригадати, що таке гроші. — То потім, — махнув недбало рукою. — То я побіг. Петровичу, домовся про все.

Стукнули двері, і ми залишилися наодинці з "професором". Він врешті звівся, став обтрушувати штани на колінах. Хоча міг би цього й не робити: те, що висіло на ньому, важко було й назвати одягом. Я не знаю, на якому смітнику він усе те підібрав, але навіть старець смертельно образився б, якби йому запропонували ці лахи. А черевики! Їх топтало, мабуть, не одне покоління, фарба, вапно залишили на них свої неvigубні сліди. Правий був зашнурований обірваним шнурком, лівий — шпагатиною. Одразу видно, що Петрович належав до тієї породи людей, яким байдужісінько, чим прикрити своє тіло.

Обличчя ж його було таке кругле, наче матінка-природа користувалася циркулем. Або хтось надув кулю та й поклав її на коротку шию, що геть тонула в такій самій заношеній, як і костюм, сорочці. І на тому круглому обличчі все теж було кругле: й очі, і наче наведені циркулем брови, і рот, мов Петрович весь час хотів сказати літеру "о", і ніс картоплиною — чесний ніс алкоголіка, що засвідчував згубний нахил свого хазяїна не гірше будь-якого документа.

Так, непрезентабельний, скажу я вам, був вигляд у "професора".

— Щось він мені не подобається, — мовила дружина, коли Петрович, попрощавшись, пішов.

Я, хоч теж був не в захопленні, вирішив за краще помовчати. Заспокоювався думкою, що отой чоловік не міг привести будь-кого. Адже за нього, за чоловіка того, поручився сантехнік Вася, а Васи́на бездоганна робота — ось вона перед очима. Мені б хоч одного такого лаборанта на кафедру — горя не знав би. Про такого, як Вася, я міг тільки мріяти: при мізерній зарплаті в дев'яносто карбованців.

Тож Вася наче був для мене запорукою того, що той чоловік не міг привести будь-кого з вулиці.

Тим більше, ми вже знали, хто цей чоловік. Як його звати, де працює. Розсекретив його, якщо можна так висловитися, той самий Петрович. Коли ми його запросили снідати.

— Та я вже мовби й снідав, — завагався Петрович. — Хіба для знайомства.

Довго мив руки, та хоч як старався, так і не зміг вивести траурної облямівки під нігтями. Пальці його, короткі й сильні, стали червоними, наче з них здерли шкіру. Відмовився од рушника — витер полою своєї жакливної роби. Вже на кухні, сівши за стіл, одразу ж заглянув до кухля. Побачив, що порожній, і очі його стали наче в дитини, яку чимось поманили, а потім узяли та й обдурили. Мені його стало аж жалко.

Через те, може, і їв неохоче та мляво. Поколупався в котлеті, надпив трохи чаю. Аби, як то кажуть, не образити господарів.

Зате нам удалося розпитати дещо про отого чоловіка. Розпитувала в основному дружина, бо я як завжди мовчав: я зроду не відзначався многослів'ям, мені з головою вистачало моєї дружини з її нескінченними психологічними тестами, і коли вона заходила коло Петровича, я наперед уже знав, що випотрошить його до самого денця. Петрович, бідолаха, вже й не радий, мабуть, був, що погодився на цей безалкогольний сніданок.

От про що ми од нього дізнались. Чоловіка звали Кімом. Кравець Кім Климович. Рідкісне нині ім'я оце Кім (аббревіатура Комуністичного Інтернаціоналу Молоді) було досить поширене в тридцятих роках, коли модними стали не звичайні людські імена, успадковані од дідів наших і прадідів, не Василі чи Миколи, Галини чи Катрі, а Тракторини, Індустрії та десятки й десятки подібних, наче й діти оті появлялися не з материного лона, а з гігантського якогось конвейєра, відлиті у формах, прокатані та провальцьовані, підігнані під один шаблон, схожі одне на одного, як гайки чи підшипники. Мені, коли я стикаюся зараз із такою Тракториною чи Індустрією (переважно похилого віку), завжди так і війне машинним маслом та гасом. А то ще мода пішла: давати імена іноземні. У нас на кафедрі досі працює Голіаф Свиридович. Голіаф! Зріст: добрій жінці до пояса. У сметану вмочити та кинути кішці — ковтне й не подавиться.

Тож і наш Кім народився десь у тридцятих, найвірогідніше — наприкінці тридцятих років, бо п'ятдесяти йому ще не було. І коли б не густа сивизна у чуприні, йому навряд чи й можна було дати більше сорока, таке моложаве мав обличчя. І не так моложаве, як енергійне: я просто не міг уявити його сонним чи млявим. Чи навіть натомленим.

Працював же він далеко не в будівельній організації: директором автобази. Автобаза, щоправда, була не така вже й велика — середня автобаза, але за всіма показниками найкраща у Києві. Передова автобаза. "Щороку як не прапор, то премія", — сказав з повагою Петрович.

— Навіщо ж йому ще оця додаткова морока? — здивувалась дружина. — Ніколи не подумала б, що директор...

— То й що, як директор! — перебив Петрович якось аж ображено. — Директор у нас тільки й того, що не старець. Слюсар і той заробля більше директора. Зарплата: тьху — і немає! Сто сімдесят — спробуй поживи! Коли й жінка не хоче одстати від моди, і двійко дівчаток-близнят уже в десятому класі. Як одній щось справив, то й другій не гірше. В самого є діти, так що знаю.

— Близнята?

— Та вже ж що близнята! Як у такого трійня не родилась! — усміхнувся Петрович. І усміх його був якийсь круглий — так і покотився по столу.

— То ви що: частину заробленого віддаєте Кімові Климовичу? — докопувалась до суті дружина.

— Чого б це я віддавав! — заперечив Петрович. — Я собі ціну знаю: що зароблю, те й моє.

— То чому ж ви не працюєте самостійно?

— А кахлі? — спитав і собі Петрович. — А цегла? А цемент? Думаєте, отак підеш та й купиш, що треба? Ану спробуйте! А Климович сказав починати у вівторок — у вівторок усе буде як штик!

— Скільки ж ви із нас візьмете? — не вгавала дружина.

— А скільки вам буде не шкода. Зроблю роботу, сподобається, отоді й потолкуємо. Я kota в мішку не звик продавати.

— А з Кімом Климовичем як же?

— То вже в мене голова хай болить: ми з ним якось помиримось... Ну, мені пора, мабуть, іти, — звівся Петрович. — Спасибі за угощення: наївся, напився — царем зробився. — Він подав нам долоню дощечкою: спершу дружині, потім мені і вже на порозі сказав: — Ще одне, хазяїн: ви оцю всю кахлю оббийте і приберіть. Фронт робіт приготуйте. У вівторок, як доживемо, й почнемо.

III

Розмова з Петровичем відбулася в п'ятницю, так що я мав на кахлі два дні. Дружина, щоправда, сказала, що краще найняти когось, все ж таки доктор наук, та ще й завкафедрою, і перед сусідами буде незручно, до всього, додала, напевно чи я зможу те зробити як слід.

— Ти ж уже, мабуть, забув, як і молоток у руках тримати.

Оце останнє мене найбільше й заїло. Без цієї останньої фрази я, може, й погодився б когось найняти, а тут, як то кажуть, взяло за живе і я хотів доказати дружині, що її чоловік не така вже й білоручка, він не боїться "чорної" роботи. Змотався в "Киянку", вибрав найважчий молоток і найдовшу стамеску, вліз у найстаріші штани та сорочку, ще й жінчин фартушок поверх одяг і заходився біля кахлів.

Не скажу, що у мене одразу пішло все на лад. Кілька разів уцілив себе молотком по руці і тоді витанцьовував, наче дикун, тіпаючи рукою, кілька разів заїхав стамескою в стіну, пилюка здійнялася така, що й білого світу не стало видно. Пилюка чомусь найбільше осідала на мені, забивала і носа, й рота, я чхав відчайдушно, а дорога дружина моя час від часу появлялася в дверях і допитувалась:

— Цікаво, чому ти вмудряєшся так забруднитись? І не лайся, бо й на вулиці чутно.

Я ледве стримувався, щоб не пожбурити в неї молотком чи стамескою. Та все, як то кажуть, має свій край, скінчилася врешті й моя люта мука. Я стояв по коліна у потовчених кахлях і з сумом думав, що все це треба прибирати й виносити. Боліли руки й плечі, зводило поперек, у вухах усе ще лунав стукіт і грюкіт. Не хотілося їсти, хоч я, здається, й не снідав.

До пізньої ночі тягав важкі відра, і милі наші сусіди, яким саме в цю пору збрело в голову вийти на прогулянку, стромляли в ті відра свої цікаві носи й по-дурному запитували:

— Ремонтуєте?

— Поки що руйную, — відповідав я неприязно.

І ще молив усіх на світі богів, щоб не занесло в наш двір когось із кафедри. Особливо студента. Можна було тільки уявити його обличчя, коли б він побачив шанованого всіма професора з двома помийними відрами, в пилюці, в грязюці, як чорта!

Та все нарешті скінчилось, і ось я, вмившись, сиджу за столом і допитуюсь у своєї дружини:

— Так скільки я заробив?

Спав тої ночі, як давно вже не спав. А ще через день, якраз у суботу, приходжу з інституту, а вдома новина: привезли ванну, раковину й унітаз. Імпортні. Салатового кольору. Вже і встановлені: забіг Вася, за дві години впорався.

— Знов на сотню наколов? — спитав похмуро дружину: розвертався такий фронт робіт, що я боявся і думать про наші не такі вже й великі заощадження. Махнувши рукою, поплив, як то кажуть, за течією.

— Не взяв ні копійчки! — відповіла, тріумфуючи, дружина. — Попросив тільки дозволу користуватись нашою бібліотекою.

— І ти йому, звісно, дозволила? — Навчений гірким досвідом я давно відучив своїх рідних давати книжки в чужі руки. Дітям, які жили вже окремо, і то записував. Узяв — принеси й постав на місце!

— А що я мала робити? І копійки ж не взяв!

— Із якою книжкою ми розпрощалися навіки?

— Чому розпрощалися? — спалахнула дружина. — Він же не дав підстав так про нього думати.

— Не вистачало, щоб дав. То яку книжку цей інтелектуал поцупив, якщо не секрет?

— Не секрет: "Боги, гробниці, ученые".

"Боже! — заволав подумки я. — Моя найулюбленіша книжка!"

— Краще б він ще одну сотню з нас здер!

— Я так і знала: влаштуєш скандал! Лише тому, що цю нещасну книжку дала я, а не ти...

— Який скандал?! Який скандал?! — Пожбуривши портфель, я вже бігав по кімнаті.

— Забрали мій раритет, пограбували серед білого дня, а ти й слова сказати не смій!

— Не кричи, бо сусіди почують. — У нашій квартирі стіни як ширми. І не хочеш, чуєш усе, що в сусідів. Будівельники, ні дна їм, ні покришки, були чи то глухонімі, чи вирішили за рахунок наших стін звести ще один житловий об'єкт.

Ну, гаразд, заспокоївся трохи. Може ж таки, в того книгоїда прокинеться совість.

— Показуй обнову.

— Сам іди подивись!

Ага, ми вже й образились! Тебе пограбували та на тебе ще й образились! Ну що ж, підемо поглянемо: ми люди не горді.

І ванна, й раковина аж сяяли. І крани індійські хромовані. Уявив, яка розкіш буде купатись, — на душі мов трохи полегшало.

Ану, що в туалеті? Теж салатове чудо.

— Не здумай заходити! — не витримує — гукає дружина. — Вася сказав, що не можна користуватися двадцять чотири години.

Вася сказав! Бог раковини! Пророк унітазів. Ну хай, будемо слухатись Васю. Схилимо голови, посиплемо попелом покори й послуху.

От куди тільки ти, голубко моя, побіжиш, як припече? До сусідів? Чи в парк, що навпроти?

Лягаємо спати, зовсім помирившись. Я довго зла не ношу, а дружина тим паче. За це я її найбільше й люблю.

І в неділю, не витримавши, скупалися в новій ванні. Тим більше що минуло двадцять чотири години.

А в понеділок — нова причина для сліз: Кім Климович завіз кахлі. Оті сині, білі, зелені, червоні і ще бозна-які, що їх надиктував, обміряючи ліктем стіни, Петрович. Завалив майже весь коридор вузькими, на пенали схожими ящиками.

Дружина мене зустріла в сльозах:

— Глянь, що він привіз!

— Кахлі неначе...

— Кахлі! — перекинула трагічно. — А ти поглянь які!

Я заглянув у один ящик, у другий:

— Ну, червоні, зелені...

— Ні, з тобою можна здуріти! — засміялась дружина знервовано. — Червоні, зелені!.. Наші кахлі, не імпортні! Виробництва артілі "Гей, гухнем!".

Тут, признаюся, і мені зашкребло на серці. Як же так: була ж розмова про імпортні. Я добре це пам'ятаю, пам'ять у мене ще дай боже кожному. Що він, зовсім нас вважає за дурників?

Останнє найбільш ображало. Та-ак, тут не витримає жоден психолог.

— Треба завернути назад, — сказала дружина. — Хай не думає, що нам можна що завгодно підсунути!

На тому й порішили.

— Тільки ти про це скажеш.

— Ну-от, я так і знала! Обов'язково за мою спину сховаєшся! Тобі в лице

плюватимуть, а ти пробачатимешся... Нагородила ж доля мене чоловіком!

Дружина кипіла весь вечір. До ранку не охолола. І коли з'явився Петрович, то не дала йому й привітатись:

— Ось погляньте, що приволік ваш Кім Климович!

Петрович не зреагував на розгніваний тон моєї дружини. Підійшов до кахлів, заглянув у один ящик, у другий.

— Те, що треба, — сказав задоволено. — Климович зна, що привезти!

— Так це ж наші, не імпортні! — простогнала дружина.

— А на біса мені імпортні! — заперечив Петрович. — Об імпортні я й рук каляти не стану!

Від такого несподіваного пасажу моїй дружині й подих, як то кажуть, забило. Та й я онімів. Петрович же сердито продовжував:

— Для імпорту великого розуму не треба: і дурень з імпортом справиться! Ліпи узор до узору, та й по всьому. А я, вибачайте на слові, не ліплю, а малюю. Мені кольори потрібні, а не готові узори... Та що говорити: зроблю — самі побачите. Де у вас, хазяйко, відро? А ночви знайдуться? Почнемо, мабуть, із кухні.

Петрович зайшов на кухню, подивився на обколупані стіни, несхвально похитав головою:

— Ви оббивали?

— Та я.

— Воно й видно... Ну, нічого, поправимо. Добре, що хоч стіни не повалили... Знаця, так: не заглядати й не підказувати, поки й закінчу. Одну стіну викладу — покличу. Не сподобається — шукайте іншого майстра. Хай кладе уже імпорт. А я з вас не візьму ні копійчки.

Дружина ворухнулася було заперечити, але Петрович усім своїм виглядом дав зрозуміти, що питання, як то кажуть, вичерпане. Заніс до кухні сумку з інструментами, відро і пластмасову балію ("Отак без ночов і живете? Ну й ну!"). Затягнув пару мішків з цементом, пісок (усе це завіз той самий Кім Климович), став перебирати ящики з кахлями. Я кинувся був на поміч, щоб уже разом заносити, але Петрович відхилив мою допомогу:

— Не треба, хазяїне! Ви вже своє зробили.

І зачинив за собою двері на кухню.

"Професор", нічого не скажеш!

Мені теж треба було бігти в інститут. Відчував себе винним перед дружиною, наче покидав її на полі бою одну (на сто відсотків був переконаний: "професорові" доведеться піти, так і не скінчивши роботи), але що міг зробити, коли в мене лекції ("Слава богу, що лекції!").

— Я постараюся пошвидше вернутись. А ти тут не дуже переживай. Якщо не так — іншого знайдемо! — кажу до дружини бадьоро.

— Іди вже, йди! — насмішковано сказала дружина: невже вона й справді не вірила, що в мене саме сьогодні дві пари?

І я пішов, і пробув в інституті майже до вечора, хоч розраховував повернутися раніше. Крім отих двох пар, на мене навалилося стільки, що я згадав ремонт і "професора" лише тоді, як пішов з кафедри.

Їхав додому, і душа була не на місці: як там? Що там? Чи не доведеться мені знову оббивати всю стіну? І на біса ми затіяли цей триклятий ремонт! Не могли ще кілька років спокійно пожити!

Я вже злився на Кравця, Кіма Климовича, який утягнув нас у цю авантюру, та ще до того ж виявився несерйозною людиною. Мова ж ішла про імпорتنі кахлі, а він приволік вітчизняні. На тобі боже, що мені негоже! Хоча: це ж Петрович, виявляється, сказав, щоб дістав тільки наші.

"Одного поля ягоди!" — злився, їдучи вже в метро. Під дверима своєї квартири зупинився, прислухавсь (у нашому будинкові двері такі, що чутно й на вулицю. Проходиш мимо тієї чи тієї квартири, немов мимо гучномовців: "О, знову Пархоменки сваряться! І як їм не набридне!", "А це що в Діденків шкварчить? Не інакше — яєчня. Точно яєчня, та ще й на салі!"). Тож я прислухавсь, чи не стука, не грюка — анічирк. І жодного голосу. Отже, "професор" пішов.

Двері відчинив обережно. Тихо зайшов, готуючись побачити дружину на ліжку, з мокрим рушником на лобі.

І застиг: коридор був освітлений, мов на свято. І люстра вгорі й обидва світильники палахкотіли на повну потужність.

— Іванку, ти?

Голос жінчин пролунав, наче дзвоник. Тільки під час медового місяця вона до мене так мелодійно зверталась.

Вийшла з кімнати — сяяла не менше од люстри.

— Що сталося? — питаю зачудовано. — Зняли вашого директора? Чи тобі нарешті пошили костюм, який ти замовила два роки тому?

— Ні те, ні друге, — відповіла вона весело. І поманила мене за собою: — А йди-но сюди!

Переповнений подивом, я пішов за дружиною. На кухню.

— Ну як? — дружина аж набік відступила, щоб мені було видніше.

І я побачив стіну. Ні, вже не стіну — велетенську, од підлоги до стелі, картину. Ні, не картину: вишиванку. Вишивку, настільки досконалу й майстерну, що одразу ж подумалось: такий місце лише в музеї! Стіна жила, стіна дихала кольоровою гамою, переливалася ніжно зверху донизу і знизу доверху. Стіна наче розсунула вузьку нашу кухню, підняла низьку стелю. Кухня й справді здавалася зараз вищою, ширшою, ніж була насправді. Мені аж не вірилось, що це — наша кухня.

— То як? — дружині вже, мабуть, не терпиться почуť мою думку. Наче не "професор" — вона сотворила це диво.

— От тобі й "Гей, гухнем!" — вирвалось мимоволі в мене.

— Бачиш, а ти плакався, що не імпортні!

"Я плакався! Я!.." — і не міг нічого сказати.

Наступні дні, поки й працював у нас Петрович, я вже не так в інститут поспішав, як з інституту додому: а чим іще приголомшить "професор"? І жодного разу не був розчарований: і кухня, і ванна, й туалет наряджалися (саме наряджались!) у кахлі, як жінки на свято. Й невпізнанно мінялися.

Найдовше провозився Петрович у ванній. Виклав над ванною справжнісінький натюрморт: чотири троянди, кожна іншого кольору — біла, червона, жовта, рожева. Квіти були мов живі, коли я вперше глянув, то мені так і запахло трояндами.

— Ну, Петрович, ну, молодець! — Я й подумати не міг, щоб із звичайної кахлі можна було викласти таке диво.

А надвечір повернувся з роботи й застав дружину замалим не в сльозах:

— Вирубав!

— Що вирубав?

— Троянди вирубав! Усі до одної.

Кинувсь до ванної: там, де цвіли ще вранці троянди, похмуро сіріла стіна.

— Він що, збожеволів? Не могла його зупинити?

— Такого зупиниш! Просила, молила, мало не на колінах ставала: рубає, і все! Злий пішов — навіть не попрощався. Буркнув тільки, щоб завтра чекали.

Я дивився на поколупану стіну і думав, що чоловік і справді збожеволів. Отаку красу знищити!

Вранці напустивсь на Петровича:

— Що ви вчора накоїли? Ми всю ніч не спали!

— А я, думаєте, спав?

— Отаку картину знищити!

— Картина! — пирхнув Петрович. — Наліпив, як на Бессарабці в перекупки! Наче на продаж...

— Але ж нам сподобалось.

— Мало що вам подобалось! Вам і будяк наліпи, то сподобається! — Петрович уже був у ванній: сипав у балію пісок, кидав цемент. Усім своїм виглядом давав зрозуміти, що ми йому заважаємо. І ми змушені були одступитись.

За дві години сам нас покликав:

— А ходіть-но сюди!

І коли ми ступили до ванної, царським жестом показав на нещодавно поколупану стіну:

— А подивіться!

Там, на блакитному тлі, доцвітала одна-єдина троянда. Її давно, мабуть, зрізали, вона розквітала вже у вазі, а потім її вийняли й кинули, і вона, палаючи, зависла на оцій ось стіні, й три яскраво-гарячі пелюстки, як три криваві сльозини, одірвались від неї й скрапували донизу. Ще секунда, ще мить — і вони впадуть на дно ванни, а троянда все ще цвіла: останнім подихом, останнім покриком, і хотілося її підхопити, понести обережно назад — до вази, так обережно, щоб не згубилася по дорозі жодна пелюстка.

Переповнені щемом, ми стояли й мовчали, і Петрович упивався нашим мовчанням.

Петрович працював у нас п'ять днів, і майже щодня, здебільшого пізно увечері, заскакував Кім Климович: саме заскакував, а не заходив, уривався, мов вихор, ще з порога питав: "Ну як, просувається?" І, не слухаючи, заглядав то на кухню, то до ванної, то до туалету, а потім поспішно: "Бувайте!" — і вже в коридорі: "Так нічого більше не треба?" Хоч із таким же успіхом міг би й не питати: зникав швидше від звуку. Блискавка якась — не людина, розжарений згусток енергії. Як він такий темп і витримує?

— Витримує! — з якоюсь аж гордістю казав про нього Петрович. — Підсадити до білки в колесо, то й білка з ніг звалиться, за ним ганяючись. У шість — на ногах, у сім — на роботі. На базі давно вже звикли, що хоч як би рано прийшов, усе одно директора застанеш. Усе хазяйство оббіжить, кожну машину обнюхає — ні з чим не сховаєшся. Зате спитайте, коли була остання аварія. Забули, мабуть, і коли...

IV

За свою роботу, за кахлі й цемент, за унітаз, ванну й раковину Петрович узяв з нас, як сам казав, по-божому. Дружина на витерпіла, збігала в ремонтну контору, дізналась про ціни: Петрович узяв більше, але хіба ж можна зрівняти його роботу з тією, що ми бачили по інших квартирах! Наша квартира співала! До того ж ми не мали мороки, дістаючи кахлі й цемент, не вбивали часу на ванну чи раковину, до всього ще й імпортні: речі зовсім недосяжні для отаких, як ми, "тилегентів" (вислів Петровича). Тож ми по глибокому, як то кажуть, роздумові прийшли до одностайної думки, що врешті-решт виграли, а не втратили, вдавшись до послуг Кіма Климовича. І, вдячні йому, запросили на прощальну з Петровичем вечерю.

Кім Климович спершу категорично відмовився (немає часу), потім так само категорично погодився. Вже пізніше я довідався про причину його згоди. Але давайте по порядку.

Кім Климович мив руки під краном (одкрутив, як то кажуть, на повну катушку), допитувавсь весело:

— Як водичка, тече?.. А троянда?.. — І вдавано-грізно до Петровича: — То чого мені не поставив такої? — Звертався до нього на "ти", хоч Петрович був старший від нього. За звичкою, не діждавшись відповіді (та вона, мабуть, була йому й непотрібна), продовжував: — От тепер і у вас як у людей! Жизнь є жизнь!

Їв так само швидко й напористо: підмітав, що тільки було на тарілці. А було всього: дружина таки постаралась, відкрила навіть баночку кетової, подарованої мені на п'ятдесятиліття. Світлі очі Кіма Климовича одразу ж засікли ту баночку: простягнув руку, поставив коло себе:

— Ікорка? Де дістали?

Я став пояснювати, але він мене вже, здається, не слухав: набрав ікри ложкою, щедро намастив на хліб.

— Тобі не можна! — чи то жартома, чи всерйоз сказав Петровичеві, який теж потягнувся рукою до заморського дива. — Ти нею отруїшся. Наминай он картоплю. Пий

свої сто грам і більше не смій. Ти мені ще потрібен. Ясно?

— Ясно, — відповів невесело Петрович: Кім Климович власноручно налив йому рівно сто грамів, віддав мені пляшку: — Сховайте! — Собі ж навіть не капнув, сказав, що спиртного не п'є зроду. — Не п'ю, надивився!

— А я, щитаєте, змалечку пив! — похвалився Петрович: він не те що вихилив — вилизав чарку. Очі його одразу ж узялися блеженною плівочкою, він довго сидів, дослухаючись, як горілка розтікається у нього всередині. — З тринадцяти років. У селі як було по війні? Голод, холод, отакі ноги тягали! — показав, які були ноги. — Батько загинув на фронті, мати з трьома лишилась. А я найстарший. То на мені — вся робота. Чи в колгоспі, чи вдома. Вип'єш сто грамів самогонки, і ніби не так їсти хочеться. Ідеш і хитаєшся не знати од чого: чи од буряківки, чи од голодухи...

— Жити не вміли! — фиркнув Кім Климович: він уже впорався з ікрою і тепер шастав світлими очима своїми по столу, шукаючи, що б іще покласти на тарілку. — От я ріс: здоровеньким, товстеньким, тільки й того, що ноги циркулем. — Сам посміявся з власних ніг, тільки й сміх його був якийсь дивний: обличчя сміялось, а очі лишалися серйозні. Немов під оцим веселим обличчям було зовсім інше, яке не знало, що таке усміх. — В батька сало в коморі висіло — їж донесхочу! Одріжеш шматяру та й вимінюєш в отаких, як ти...

— Багато ж ви наміняли! — криво посміхнувся Петрович.

— Наміняв, не турбуйся! А не було чого — за послух вимінював: ходи за мною й роби, що я накажу. Я ще малим був, нікого на саночках не катав. Мене катали!

— Пробачте, ви що закінчили? — постаравсь я змінити тему розмови: вона мене починала чомусь дратувати.

— Автошляховий, заочно.

— Диплом як захищали?

— Диплом? Диплом захищав по комплексній темі. Тоді це віталось! Подружився з толковим студентом, усі теоретичні розрахунки і креслення — його, а на мені організаційна робота...

— Щось не розумію...

— Да?.. Ну, туш діставав, ватман... Ватман, знаєте, який дістав? — У нього й зараз загорілись очі. — Імпортний, фінський! Щоб усе по найвищому класу. Ну, організовував передрук дипломів, фотографію стендів. З керівниками домовлявся про консультації... Одно слово, крутився як міг...

— О, це вони можуть! — підніс догори пальця Петрович: від ста грамів він помітно сп'янів — сидів похитуючись.

— Захистилися?

— Аякже! Я на "четвірку", а товариш на "трійку". Жизнь є жизнь. — Він замовк, прицілюючись, що б іще покласти на тарілку. Нічого більше не знайшовши, одклав виделку. — От, приміром, ви — доктор наук. Дорого вам це дісталось?

— Дорого, — всміхнувся я мимоволі. — Десять років поклав.

— А здоров'я! — Це вже дружина докинула. — Ви спитайте у нього, скільки він на

ту докторську здоров'я поклав.

Кім Климович не спитав — лише кивнув головою. "Яке звання, така й ціна!" — свідчив той жест.

— А кандидатську, приміром, теж так складно? Диплом кандидата наук?

— Кандидатську, можливо, й легше. Але теж не даром дається. — І не втримавсь од іронії: — Якщо, звісно, не комплексно її захищати.

Кім Климович і тут кивнув головою: іронія моя до нього не дійшла. Ця людина, здається, все сприймала тільки всерйоз.

— От у мене знайомий кандидат наук. — Обличчя його освітілося замріяно. — Завлаб. — Мені почулось: "завраб". — Має п'ятсот карбованців щомісячно і нуль цілих мороки. Прийшов, дав указання і посвистуй у дірочку. Не життя, а малина! Не те що в директора...

— Ну, не така вже й малина! — заперечив я: сам колись завідував лабораторією. — Там свої проблеми...

— Да? — перебив він мене недовірливо. — Мені б ті проблеми!

— Вони щодня в шість устають, а в дванадцять лягають, — втрутився Петрович: він майже не їв, боявся мабуть, послабити дію горілки. — Субота, неділя, кому вихідний, а вони все на базу й на базу. Як та жінка й терпить?

— Терпить. Звикла. Зате моя база — як часики! — похвалився Кім Климович. І звівся одразу ж: — Спасибі за хліб-сіль, нам пора бігти! Петровичу, закругляйся! Не надійся, більше не наллемо.

Петрович піднявся й собі, подав нам долоню-дощечку:

— Звиняйте, коли що не так.

— А гроші? — спитала дружина.

— Та то вже зайду завтра. Вечірком. — Петрович запам'ятав, мабуть, недопиту пляшку горілки. Але Кім Климович і тут убив його останню надію:

— Разом заїдемо. Я тебе й додому відвезу. І гроші оддамо твоїй жінці.

Обличчя Петровича відразу не те що померкло, а якось наче згасло. Нам стало аж незручно за безцеремонність Кіма Климовича. Ну, та це справа, як то кажуть, внутрішньо їхня, нас вона не стосується.

Провівши гостей, дружина якийсь час замислено прибирала зі столу (я, одягши її фартушок, мив посуд у салатовій раковині). Потім спитала:

— Цікаво, чому він розпитував про дисертації?

— Просто цікавився...

— Просто? — перепитала недовірливо дружина. І заперечливо похитала головою: — Це, по-моєму, не така людина, щоб чимось просто цікавитись.

— Ну, не думаєш же ти, що він серйозно хоче стати кандидатом наук! — Я навіть засміявся з цього припущення. — Комплексних захисників у наш час, слава богу, немає.

— Даремно смієшся, — ображено сказала дружина. — Така людина до чого завгодно може серйозно поставитись... Ти з ним будь обережніший: запряже — будеш

робити йому дисертацію.

— Ну, так уже й запряже!

— А ти що, не впрягався? Юхту забув?

Мене наче обварило окропом. Був, був такий гріх, каюся, грішний! Юхта, синок відповідального працівника нашого міністерства, недоук, якого п'ять років перетягали з курсу на курс, потім три роки гирею висів на моїй бідній шиї: "п'ік" кандидатську. "П'ік" не він — я, тоді ще доцент, що виходив на докторську. ("Ви працюєте над докторською, для вас же краще буде, коли під вашим керівництвом захиститься ще один кандидат", — м'яко слав ректор). Як я потім себе кляв, що погодився! Як його ненавидів! І "п'ік". "П'ік", щоб тільки швидше позбутись.

Ну, та це — справа минула. "Жизнь є жизнь", і хто без гріха — киньте у мене чимось поважчим.

V

Ремонт тривав більше місяця. Від постійного гуркоту-стукоту, од невлаштованості ми з дружиною натомилися так, що ходили як пережовані. Нам уже здавалося, що йому кінця-краю не буде, цьому ремонту, хоч Кім Климович якось сказав, що це ще іграшки, спробували б зв'язатися з конторою, в якій комунальні послуги на рівні навіть не бронзового — кам'яного віку. Там працюють такі динозаври, що душу виймуть, нерви всі вимотають протягом п'яти-шести місяців. Отам би наплакались!

Ремонт тривав трохи більше місяця, у нас побували й столяри, й майстри, які клеють шпалери, й ті, що кладуть, а потім циклюють, покривають лаком паркет, бо Кім Климович таки наполог на паркетові в обох коридорах: він і слухати не хотів лишати лінолеум ("Професор і буде ходити по лінолеумі?"), він вболівав за нашу квартиру чи не більше од нас. Майже щодня хоч на хвилину та заскакував, і від його чіпкого погляду, від його круглих очей не можна було приховати найменшого огріху. "Це... Це переробити! — тицяв пальцем і завжди додавав: — Ви ж не кому-небудь робите — докторові наук! Ясно?" — хоч переробляти було нічого, майстри працювали не гірші Васі й Петровича, всі вони викладалися так, наче це була остання в їхньому житті робота і від того, як вони цю роботу виконають, залежало, куди вони попадуть: у пекло чи в рай.

Найдовше нас мучили червонодеревники: міняли двері, обшивали під дуб коридори.

— Привезу вам завтра туристів, — сказав Кім Климович.

Чому "туристів", дізнались пізніше. Обоє щороку їздили за кордон у туристичні поїздки. Побували в Європі, Азії, Африці, до Америки тільки не добрались, і коли розповідали нам про свої закордонні мандри, в нас складалося враження, що їх по всіх тих країнах цікавило лиш одне: яке там росте дерево і що з нього роблять. Вони й інші народи оцінювали по тому, як ті народи вміють обробляти дерево.

— Шведи? Ті більше з каменю. Правда ж, Василю? — Василь мовчки кивав головою. І категоричний висновок: — Несерйозний народ!

— Фінни, ті да! Ті дерево знають! У них кожен сучечок на обліку. Не те що в нас:

гниє на корню.

Приходили щовечора після роботи на дві-три години, і все в них виходило так акуратно, що ні пилінки за ними, ні стружечки, бо навіть фанери не прибивали до стін, а "вшивали". Тільки ледь помітна стрічечка там, де забиті гвіздки. Збирали потім весь інструмент в акуратні свої чемоданчики, не лишаючи на завтра нічого. Жодного разу не погодилися вечеряти, не спокусилися пляшкою, яку я діставав з холодильника. Чемно прощались, казали, що завтра будуть о сьомій, і появлялися хвилина в хвилину.

Американці якісь, а не люди! Де Кім Климович їх діставав, де їх відкопував, один бог, мабуть, знав.

Та чи не найбільше запам'яталась нам Марія Устимівна, жінка вже пенсійного віку, яка миловарила стіни, готуючи їх під шпалери. Як вона сиділа й плакала...

— Ти ж, Марусю, зроби їм так, як умієш! — напучував її Кім Климович. — Пам'ятай, кому робиш!

Марія Устимівна на нас, здавалося, навіть не глянула: дивилась на стіни. Зайшла в одну кімнату, в другу, в третю, ткнула пальцем у стелю:

— А ото бачите?

— Не сліпий, бачу! — весело відповів Кім Климович. — Нада, Марусю, все зробити як слід! Щоб не довелось червоніти.

"Маруся" тільки зітхнула. А потім сиділа й плакала.

Потім — це на четвертий уже день. Три дні миловарила стіни, приберігаючи стелі "на закуску", і чим менше лишалося коло стін роботи, тим заклопотанішою, мовчазнішою ставала Марія Устимівна.

Врешті четвертого дня, якось особливо важко зітхнувши, заходила коло стелі в нашій найбільшій кімнаті. Там особливо потопталися слони, порозгойдували перекриття.

Провозилася весь день, неохоче якось пообідавши (на відсутність апетиту до цього не скаржилась), а увечері налякана дружина пошепки поклікала мене до кімнати:

— Ваню, йди сюди!

— Що там?

— Марія Устимівна плаче.

Я був спершу подумав, що вона просто забила: оступилася, зірвалася із "козлів"... Та мало що могло статися під час роботи! Аж ні. Марія Устимівна, жива, неушкоджена, сиділа на табуретці посеред кімнати і плакала.

Плакала мовчки: так гірко й невтішно, що в мене самого защипало у носі.

— Маріє Устимівно, голубонько, що з вами?

— Нічого.

А сльози продовжували котитись горохом. Схлипнула, глянула ненависно на стелю. Я теж задер туди голову. І став догадуватись, чого вона плаче.

Гола, від люстри звільнена лампа нещадно освітлювала вже помиловарену стелю. Ті самі брижі, ті самі сліди од слонів. Тільки тепер вони проступили ще виразніше.

— Й ото через це так переживати! — спробував я втішити Марію Устимівну. — Та

пропади воно пропадом! Скільки жили — ще поживемо. Ми вже до цього якось звикли.

Марія Устимівна недовірко подивилась на мене, звелася, стала збиратись додому. А другого дня привела свого чоловіка. З отакенними зубилами й молотом.

— Так де тут рубати?

— Оно, — показала на стелю Марія Устимівна: очі її знову взяли слізьми.

Чоловік докірливо подивився на стелю, похитав головою:

— Є ж у людей совість! Руки-ноги поодривати! — Попробував, чи міцна табуретка, скомандував: — Ану одійдіть! — І з лютим якимось заповзяттям заходивсь коло стелі.

Коли зрубав перший виступ, там зачорніла щілина, і вже з тої щілини посипавсь пісок. Піску сипалося стільки, наче чоловік не в стелю врубався, а в пустелю Сахару.

— А цемент увесь набік поплив! — відпльовуючись сказав чоловік. — Тюрма по них плаче!

— Як же я її залатаю? — у відчаї спитала Марія Устимівна.

— Залатаєм! Наб'ємо кілочків та алебастром і замажемо. Сто років триматиме!

Тепер наша стеля рівненька, гладенька, сріблястими шпалерами покрита. І ми, на неї дивлячись, частенько згадуємо Марію Устимівну. Як вона сиділа й плакала.

Ремонт нарешті скінчився, і того самого дня ми одержали запрошення од Кіма Климовича.

— У Київському морі давно купались?

Почувши, що не купалися жодного разу, подивився на нас так, наче ми йому призналися, що ніколи не бачили сонця чи місяця.

— Які ж ви після цього кияни? Ви, може, й Київського моря не бачили?

Дружно відповіли, що бачили. По телевізору.

Круглі очі Кіма Климовича стали мовби ще круглішими:

— Сказати кому — не повірить... Ну, от що, — сьогодні в нас п'ятниця? Субота — робота, а неділя вже вихідний. У неділю й поїдемо.

— Куди?

— На Київське море. Заїжджаю рівно о восьмій. — Жестом командира, який дає бойове завдання, він закотив обшлаг рукава по циферблат годинника. — Прошу не затримуватись. Тож до неділі!

І зник.

— Не уникнути тобі кандидатської! — сказала дружина.

— Чому мені? А може, тобі?

— Я ж психолог.

— А він хіба не психолог? Та ще й який!

Без десяти вісім, боячись хоч на хвилину спізнитись (так магічно діяв на нас цей чоловік), ми вже стояли на вулиці. Світлі "Жигулі" під'їхали рівно о восьмій.

— Готові? Сідайте!

Відчинив задні дверцята, і ми пірнули в машину.

— Моя дружина, — кивнув через плече Кім Климович (вів уже машину). — Знайомтесь! — Наче ось-ось мав додати: "Даю вам на це дві хвилини".

Пишна блондинка, яка сиділа попереду, обернулась і подала пухку руку: донизу долонею. Немов чекала, що ми кинемось її цілувати. Засяяла привітною усмішкою:

— Зоя Василівна.

Він і справді привіз нас у казковий куточок. Ми зупинилися на високому березі, пробравшись між молоденькими сосонками (як йому вдалося протиснути поміж ними машину, не обдерши, я досі не знаю), а попереду — прямо, ліворуч, праворуч — до самого обрію розплескалося Київське море. Воно мліло під сонцем, сріблилось, іскрилося, спалахувало, воно все наче гойдалось, і те ласкаве погойдування кликало, манило, притягувало, і не було сил опиратися тому магічному покликові. Кім Климович, кинувши на землю кілька килимків, скомандував усім роздягатись, а потім зібрав усю нашу одіж і разом із взуттям замкнув у машині. Бо мало що може трапитись!

— Нас уже раз так обікрали! — поінформувала Зоя Василівна. Була вже в імпортному купальникові, такому барвистому, що мимоволі хотілося примружити очі.

Сховавши ключі в спеціальну кишеньку в плавках, Кім Климович ступив на край берега і так подивився на море, наче там обов'язково мала бути ділянка, відведена особисто для нього.

— Всім купатись!

Команда була незаперечною, і ми дружно кинулись у воду.

Накупавшись уволю, вийшли на берег.

— Кіме, дістань рушники! — мовила Зоя Василівна. Купальник ледь прикривав її, аж незручно було дивитись. Вона, мабуть, давно звикла до того, що на неї всі дивляться: спокійнісінько виставляла все, що мала, на сонце.

Кім Климович поліз до кишеньки. Понишпорив пальцями, вивернув. Глянув під ноги.

— Загубив? — спитала Зоя Василівна. Так байдуже спитала, наче те траплялось щоразу.

Я похолонув. Уявив, як вертаюсь додому з дружиною: в купальниках і плавках. На мене одразу ж напала нервова гикавка.

Кім Климович мовчки пішов до машини. Поторсав одні двері, другі: машина була надійно замкнена. Попробував багажник — те ж саме. Обернувся і пішов прямо в море.

— Він що? — спитав я стривожено в Зої Василівни: мені раптом здалося, що він іде топиться.

— Хай пошукає, — спокійно відповіла Зоя Василівна. Лягла на килимок, підставила під сонце оголену спину. В чоловіків бік уже більше й не глянула.

А ми з дружиною стояли й дивились на Кіма Климовича. По мілкому він лазив рачки. Горнув перед собою воду, наче бульдозер, підіймав мул і пісок. Забравшись на глибше, став пірнати. Не як людина — як селезень. Відпливав усе далі й без кінця пірнав.

Минуло, мабуть, більше години. Кім Климович усе ще пірнав.

— Треба гукнути! — стривожилася врешті моя дружина. — Так же й потонути

недовго! Покличте, Зоє Василівно!

Зоя Василівна підвела сонно голову, знехотя подивилась туди, де пірнав її чоловік.

— Не вилізе. Швидше море висохне, аніж він з нього вилізе!

— Послухайте, це ж божевілля... — почав був я, але тут з моря донісся переможний крик Кіма Климовича:

— Є ключі!.. Є!

— А я що вам казала! — озвалася Зоя Василівна.

Після пригоди з ключами ми вже не наважувалися замикати машину. Купались по черзі: спершу жінки, потім чоловіки. І Зоя Василівна якось так умудрялася заходити у воду, що море одразу ж лягало до її ніг, а сонце світило тільки на неї. "Та-ак, біля такої жінки покрутишся!" — поглядав я скося на Кіма Климовича.

Коли накупалися вдосталь, Кім Климович покликав мене і дружину:

— Ходімо, щось покажу!

— А Зоя Василівна?

— Вона уже бачила.

— Надивилася! — саркастично додала Зоя Василівна.

Заінтриговані, ми пішли слідом за Кімом Климовичем. Продерлися крізь молоденький сосняк, вийшли на край насадження. Тут були наче навмисне посаджені густі кущі акації. Кім Климович став за один з кущів, поманив нас пальцем:

— Ходіть сюди. — І, коли ми підійшли, показав уперед: — Бачите?

Попереду були садові ділянки. Густо стояли цегляні ошатні будиночки, якісь споруди під шифером, молоденькі деревця зеленіли привітно та весело — вони наче спинались навшпиньки, щоб краще нас роздивитись, — а поміж ділянками й лісом лежала така невибита, така незаймано заросла травною дорога, що здавалося, це вже й не дорога, а зелене полотнище.

— Попереду бачите?

Прямо перед нами стояв якийсь особливо симпатичний будиночок. Виділявся й акуратною кладкою цегли, і дверима, і вікнами — одразу ж видно було, що будували його з великою любов'ю, виважуючи кожную цеглину, сто разів приміряючи кожную дощечку. Якийсь невиразний здогад ворухнувся в мені, я чомусь одразу ж згадав Василя і "професора", Марію Устимівну і червонодеревників, які ремонтували нашу квартиру.

— Ну, як? — очі Кіма Климовича незвичайно блищали.

— Чудо, а не будиночок! — сказала дружина.

Кім Климович так кивнув головою, наче й не сподівався на іншу відповідь. Поліз до кишеньки рукою, дістав тепер уже інші ключі:

— Ану сходіть подивіться!

— А ви? Разом ходімо.

— Мені там появляться не можна.

Спантичені, ми повільно перетинали дорогу. Кім Климович махав з-за кущів рукою: ідіть, мовляв, ідіть!

Зблизька будиночок був ще красивіший. А зайшовши до великої, майже на весь будинок, кімнати, ми так і охнули: можна було побачити таку тільки на виставці!

— Обережно, паркет!

— А камін!.. Боже, камін!..

— Цікаво, де йому вдалося дістати такі розкішні шпалери?

— Ні, ти поглянь на ці крісла!.. А плафони!..

— Не кімната — музей. Мимоволі хочеться зняти кашкета.

— Жаль, що на тобі його зараз немає. — І типове запитання психолога: — Ти не знаєш, чому він побоявся появлятися з нами?

— Не знаю, але, здається, здогадуюсь. — У мені вже проснувся вчений, який звик опиратися на сто разів перевірені факти.

— От де б пожити! — заздрісно зітхнула дружина.

— Тим більше що тут, здається, ніхто ще й не жив.

Обнюхавши, як то кажуть, кімнату, вийшли надвір. І двір, невелика садова ділянка, вражав такою доглянутістю, що й тут хотілося зняти неіснуючого кашкета. Скрізь білили викладені мармуровими плитками доріжки, жовтів перемитий пісок. Молоденькі деревця скидались на пещених дітей — таким, мабуть, був у дитинстві Кім Климович. Цвіли ніжно троянди, цнотливо білили гладіолуси, червонів рясними плодами малинник. Земля наче зітхала од щасливої напоєності.

— От де рай!

Ішли з двору, і не хотілося йти.

— То як? — Кім Климович усе ще ховався в кущах. І коли ми висловили своє захоплення, одразу запитав: — Купуєте?

Ми заклаkli од несподіванки.

— Вісім тисяч, — вважайте, майже задарма, — продовжував Кім Климович. — Просто жалко віддавать у чужі руки. — Наче ми вже були його родичами. — Як подумаю, що тут якась тюха-матюха ходитиме, — спати не можу!

— То навіщо ж тоді продавати? Ви ж у ньому ще й не жили.

— Не жив. І не житиму... Продаю, бо набридло по-пластунському повзати. Я ж директор, значить, кожен дума, що все оце крадене. Хоч сто документів покажи — все одно не вірять! Як тільки побачать, так одразу й напишуть...

— Ну, так уже й напишуть!

— Напишуть. На директора обов'язково напишуть. Ідіть, біжіть, за поли хапайте — украв!.. Я он, як тільки будуватися стали, машину цегли завіз. Не встиг розвантажити, а вже двоє хлопців-молодців: "Помогти? А, до речі, документи маєте?" І під ніс мені — книжечку червону. Добре, що я вчений та битий: документи завжди ношу при собі. Все оформлено, на кожний цвяшок маю квитанцію... Це ж треба! Райцентр за п'ятнадцять кілометрів — не полінилося, змоталось машиною в міліцію! Ви думаете, чого я цей будинок на сестру, а не на себе оформив?.. Так купите?

— Дорогенький Кіме Климовичу, ми б і купили, отаку красу не купити... Так купила нема! Ремонт усе з'їв. Усі наші збереження.

— Ну, так уже й усі, — не повірив Кім Климович. — Дещиця, мабуть, лишилась. Та й позичити можна. І платити одразу не все — сестра почекала б. — Він уже, мабуть, забув, що казав перед цим. — Купуйте — не пожалієте! Бачили кімнату?

— Бачили! — не відповіла — простогнала дружина. Вже, мабуть, уявляла себе коло каміна.

— Гроші — що, гроші були та й нема, а це — капітал, — продовжував умовляти Кім Климович.

— Та якби ж були гроші!

— Будуть. Захочете — будуть. Ви ж професор, доктор наук! Життя є життя.

Закрутив, заморочив нам голови, що ми врешті сказали: подумаєм.

— Думайте, тільки недовго. Таке раз на віку трапляється. Полив бачили? Кнопку натиснув, і весь сад залило.

Ми, хоч тієї кнопки й не бачили, закивали у відповідь. Після побаченого повірили б усьому, хоч би що сказав...

Після обіду Кім Климович, який органічно не міг сидіти на місці, надумався з'їздити в сусіднє село, до електрика.

— Треба освітлення в туалеті зробити. Жінки хай загорають, а ми давайте з'їздимо.

Сіли, поїхали. Він так само впевнено вів машину — тільки миготіли стовбури сосон.

— Не боїтеся зачепитись?

— А я з вісімнадцяти за рулем. Країни-КамАЗи — всі через мої руки пройшли.

Вибрались на асфальт, покотили в село.

— Знов загорають! — сказав з досадою Кім Климович.

— Хто загорає?

— Гляньте праворуч. От же чорти!

Я подивився праворуч. Побачив велику ферму, що потопала в гною, а між дорогою й фермою, на піщаному пригірку, стояли три самоскиди і трактор: трактор на краю великої ями, де жовтів пісок, самоскиди ж метрів за п'ятдесят. І ще побачив височеньку грушу, а під грушею — непорушні тіла.

— Перерва на обід?

— У них завжди перерва! — мовив сердито Кім Климович. — Господарі, чорти б їх побрали!

І самоскиди, і трактор, і люди під грушею лишились позаду. Ми звернули з асфальту в село.

Електрика вдома не застали: поїхав до сестри на весілля. Залишивши записку, рушили назад. Самоскиди й трактор так само стояли на місці, люди так само непорушно лежали під грушею.

— От же чорти!

Кім Климович, який уже проїхав було мимо того сонного царства, розвернув раптом машину, погнав до груші. Машину кидало так, що я ледве не вилетів з неї, груша навалюно наближалась до нас, і я вже подумав, чи не хоче він покінчити життя самогубством.

Завищали гальма, зашипіли скати. Густа курява попливла попереду, хмарою накрила поснувших, і з тої хмари, одкашлюючись, чхаючи, стали очманіло вискакувати люди. Мені здалося, що вискочило їх удвічі більше, аніж лежало.

— Здоров були, хлопці-молодці! — Кім Климович уже стояв біля машини. — Не побудив?

Хлопці-молодці насторожено дивились, напевно ж, якесь начальство, що прикотило невідомо звідки.

— Так, — продовжував Кім Климович, — солдат спить, а служба йдєть. І багато ви зробили сьогодні?

— Дак трактор несправний...

— Трактор? — здивувався Кім Климович. — Оцей? — Підійшов до трактора, копнув ногою по скатові. І до тракториста: — Ану спробуй завести.

— Та кажу ж: не заводиться!

— А ти спробуй іще раз... Спробуй, спробуй, руки не одваляться! — Кім Климович уже стояв коло мотора.

Тракторист знехотя поліз до кабіни. Решта — а це були водії самоскидів — обступила Кіма Климовича.

— Давай!

Тракторист натиснув на кнопку стартера.

— Ану ще раз! — І коли мотор не завівся й цього разу, скомандував: — Годі, вилазь!

"А я що казав!" — було написано на обличчі тракториста.

Кім Климович уже копався в моторі.

— Ану заводь!

— Не заводиться ж.

— Я тобі дам — не заводиться! Тепер заведеться!

Тракторист знову поліз до кабіни. Мотор чмихнув і одразу ж завівся.

— А тепер давай набирай пісок! Ану, хлопці, під'їжджайте по черзі!

Хлопці метнулися до машин. І загуло, й закипіло. Машини під'їжджали одна за одною. Кім Климович енергійно показував: ближче! Ще ближче! Не бійтесь, не завалиться! Хлопці входили в темп, сонний вираз давно вже покинув їхні обличчя. Їм подобався цей чоловік, цей начальник, вони охоче виконували його енергійні команди, їм ставало все веселіш працювати. Кім Климович насолоджувався веремією, що її розкрутив.

— Бачили? — спитав збуджено, коли сіли до машини й поїхали. — Трактор їм не заводився! Я б їхнього голову втришия гнав з колгоспу!

А вже коли від'їхали і він заспокоївся, знову завів мову про кандидатську дисертацію. Я слухав, слухав і врешті не витримав:

— Кіме Климовичу, ну на біса вам кандидатська? Ви — директор! Директор, ви це розумієте? Ви й народились директором. То навіщо вам іще й кандидатська?

— Да?... А тили?... Жизнь є жизнь, Іване Корнійовичу.

І ми тепер думаємо: а чому б нам і справді не купити той садовий будиночок? Разом з ділянкою. На рахунку ще лишилася дещиця, решту ж можна позичити. Хоча б і в сватів.

"Жизнь є жизнь" — чи не так?